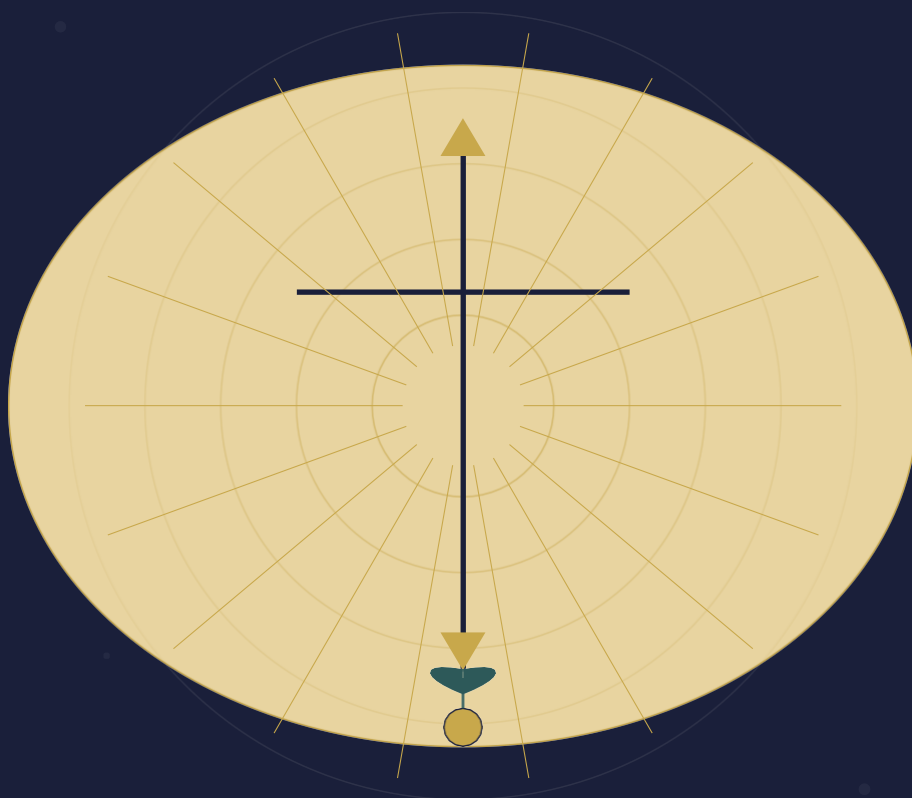

К. С. ЛЬЮЇС

ВЕЛИКЕ ДИВО

The Grand Miracle

Есе з теології та етики

Essays on Theology and Ethics, 1970

© Переклад з англійської: Назарій Петрів

Львів, 2026

Бібліографічні відомості оригіналу

Автор

Клайв Стейплз Льюїс (Clive Staples Lewis, 1898–1963)

Назва

The Grand Miracle and Other Essays on Theology and Ethics, p. 54–63

Видавець

Geoffrey Bles, Лондон

Рік першої публікації

1970

Редактор

Walter Hooper

Переклад здійснено з освітньою метою і не призначено для комерційного використання.

© Переклад з англійської: Назарій Петрів

ВЕЛИКЕ ДИВО

Сьогодні, дуже часто можна почути запитання про те, чи не могли б ми мати християнство, позбавлене — «вільне», як кажуть ті, хто таке запитує, — від його чудесних елементів, тобто християнство із пригніченими надприродними елементами. Мені здається, що саме християнство є тією єдиною релігією у світі — або принаймні єдиною, яку я знаю, — з якою цього зробити неможливо.

У такій релігії, як буддизм, якщо б ви її позбавили чудес, приписаних Гаутамі Будді в деяких дуже пізніх джерелах, — вона б не зазнала жодних втрат; насправді, релігія тільки виграла б без них, бо чудеса здебільшого суперечать вченню. Або навіть у випадку такої релігії, як Магометанство (Іслам), — нічого суттєвого не змінилося б, якби ви відкинули чудеса. Можна уявити великого пророка, що проповідує свої догми без жодних чудес; вони (у цій релігії) у своїй суті і так мають лише характер відступу, або заглавних розписних літер.

Але з християнством ви аж ніяк не можете цього зробити, бо християнська розповідь є саме оповіддю про одне велике диво — твердження християнства полягає в тому, що те, що перебуває поза усім простором і часом, що є несотвореним і вічним, увійшло у Природу (сотворене), у людську природу, зійшло у Свій власний всесвіт і воскресло, вознісши Природу разом із Собою. Саме це і є одним великим дивом. Якщо забрати це — не залишиться нічого суто християнського. Воно може містити багато гідних подиву людських ідей, які християнство поділяє з усіма іншими системами світу, але не було б нічого специфічно християнського. Навпаки, як тільки ви приймете це, ви побачите, що всі інші добре обґрунтовані християнські чудеса — бо, звісно, є погано обґрунтовані християнські чудеса; є ж бо так само і християнські легенди, як існують язичницькі легенди або сучасні журналістські легенди; — ви побачите, що всі добре обґрунтовані християнські чудеса є частиною цього (єдиного) цілого, що всі вони або готують до Воплочення, або виявляють

його, або є його наслідками. Так само, як кожна природна (тварна) подія виявляє загальний характер природного сотвореного світу в певній точці простору і часу, так і кожне диво виявляє характер Воплочення.

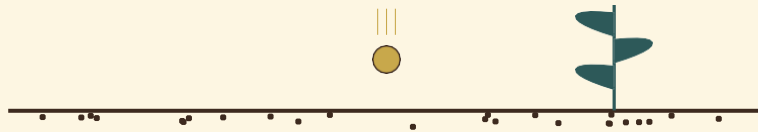
Відтак коли запитати, чи є це центральне велике диво в християнстві саме по собі ймовірним чи неймовірним — звісно, цілком ясно, що ви не можете тут (за Г'юмом) покладатися на ймовірність, засновану на статистиці, відповідно до якої чим частіше відбувається певна подія, тим більш імовірно, що вона відбудеться знову (чим частіше ви отримуєте розлад шлунку від споживання певної їжі, тим більш імовірно, що ви знову отримаєте розлад, якщо їстимете її). Звичайно, Воплочення не може бути ймовірним у цьому значенні. Сама його природа така, що воно могло відбутися лише один раз. Але тоді воно відповідає самій природі (суті) історії цього світу — відбуватися лише один раз; і якщо Воплочення взагалі відбулося, воно є центральним розділом тієї історії. Воно є неймовірним так само, як уся природа є неймовірною, оскільки вона існує лише один раз і відбудеться лише один раз. Тому до нього треба застосовувати зовсім інший стандарт.

Я думаю, ми перебуваємо в наступному становищі. Припустімо, що перед вами рукопис якогось великого твору — симфонії або роману. Тоді до вас приходять людина яка каже: «Ось новий фрагмент рукопису, який я знайшов; це центральний уривок тієї симфонії, або центральний розділ того роману. Текст неповний без нього. Я знайшов відсутній уривок, який справді є центром усього твору». Єдине, що ви могли б зробити, — це поставити цей новий фрагмент рукопису на центральне місце і потім побачити, як він вплине. Якби він постійно відкривав нові смисли чи примушував зауважити речі, яких не помічали раніше, — тоді, я думаю, ви б вирішили, що він справжній. З іншого боку, якби він не міг цього зробити, тоді, хоч яким привабливим він був сам по собі, — ви б його відкинули.

Відтак що ж є тим відсутнім (бракуючим) розділом у цьому випадку — розділом, що його пропонують християни? Історія про Воплочення — це розповідь про сходження та воскресіння. Коли я говорю «воскресіння» тут, я маю на увазі не просто перші кілька годин або перші кілька тижнів Воскресіння. Я говорю про всю цю величезну схему

сходження вниз, вниз, вниз, а потім знову вгору. Те, що ми зазвичай називаємо Воскресінням, є просто, так би мовити, точкою, в якій воно розгортається. Отож задумайтесь над тим, чим є це сходження. Сходження вниз, не лише в людство, але в ті дев'ять місяців, що передують людському народженню, протягом яких як нам кажуть, ми всі відтворюємо дивні, долюдські, предлюдські форми життя, і сходження навіть ще далі вниз, ще нижче — в стан трупа, в той який, якби висхідний рух не розпочався, незабаром перейшов би зі стану цілком органічного до вповні неорганічного, як усі трупи. Можемо це собі уявити так: маємо образ когось, хто спускається прямо вниз на морське дно і поглиблює - тралить його. Або ж так: дужий чоловік намагається підняти дуже важку і складну ношу. Він присідає, підбирається під неї так, що сам зникає; і потім він випростовується і рушає вперед, а вся ця ноша хитається на його плечах. Або ж уявімо собі наступну картину, пірнальника, що скидає з себе одяг шар за шаром, оголюється, а потім миттєво зблиснувши в повітрі, занурюється у зеленувату теплу і освітлену сонцем воду, а відтак пірнає глибше у смоляно-чорну, холодну, крижану воду, в мул і бруд, а потім знову підіймається вгору, в той час як він сам ледь не задихається від нестачі повітря, назад у зеленувату теплу та освітлену сонячним промінням воду, і нарешті виходить на сонячне світло, тримаючи в руці якусь мокру річ, заради якої він занурювався.

Цією мокрою річчю є — людська природа; однак із нею пов'язана — уся Природа, новий всесвіт. Але це і справді той пункт, тема, заглибитись більше у яку я сьогодні ввечері не можу, оскільки це зайняло б цілу проповідь, — цей зв'язок між людською природою та Природою загалом. Це звучить приголомшливо, але я вірю, що це можна цілком обґрунтувати.

Тепер, як тільки ви задумаетесь про цю схему сходження вниз на самісіньке дно всесвіту, і восходження знову до світла — всі ви одразу побачите, як вона відтворюється та відлунює в принципах-законах природного світу: сходження насіння в ґрунт і його проростання у рослинах. У нашому власному духовному житті є також усілякі речі, що мають бути умертвлені та подолані, аби потім стати яскравими, сильними та величними. Аналогія очевидна. У такому значенні вчення чудово вписується. Настільки добре вписується, що одразу виникає підозра: чи не вписується воно значною мірою аж занадто добре? Іншими словами, чи не розкриває християнська розповідь ту саму схему сходження та восходження, що є частиною природних релігій усього світу?

Ми читали про це в «Золотій гілці».¹ Ми всі знаємо про Адоніса та оповіді про решту тих доволі нудних і одноманітних персонажів; хіба це не ще один приклад тієї самої історії — «вмираючого бога»? Що ж, так, це правда. І саме це робить запитання витонченим. Те, що антропологічний критик християнства постійно стверджує, є цілковитою правдою. Христос — справді є постаттю такого штибу. І тут ми підходимо до дуже цікавого моменту.

Коли я вперше уже дорослим прочитав Євангелія, я був сповнений усіх тих ідей про вмираючого Бога, «Золоту гілку» тощо. Вона була для мене тоді дуже поетичною, таємничою та живильною ідеєю; і коли я звернувся до Євангелій — ніколи не забуду свого розчарування та відрази від того, що там майже нічого про це не знайшов. Метафора насіння, що падає в землю, зустрічається в Новому Заповіті, як мені здається, двічі,² і все інше майже не береться до уваги; це видалося мені неймовірним.

У вас є вмираючий Бог, Який завжди був представником зерна: ви бачите Його, що тримає зерно, тобто хліб, у Своїй руці і каже: «Це є Тіло Моє»³ — і з моєї тодішньої точки зору Він, здається, не усвідомлював, що говорить. Адже саме там, якщо десь, цей зв'язок між християнською оповіддю й хлібом мав би виступити; весь контекст

волає про це. Але все йде так, ніби головна Дійова особа і ще більше ті, хто навколо Неї, були абсолютно не обізнані з тим, що роблять. Це схоже на те, якби ви знайшли дуже вагомий свідчення про морського змія, але люди, що надали ці свідчення, здавалося, ніколи не чули про морських змій. Або, кажучи інакше: чому єдиний випадок «помираючого бога», що міг би мати якесь реальне підґрунтя в історії, стався серед народу (і це єдиний народ у всьому Середземноморському світі), у якого не було жодного натяку на цю природну релігію й який, здається, нічого про неї не знав? Чому саме серед них раптово відбувається ця подія?

Головна дійова особа видається майже не обізнаною з відголосками, які матимуть її слова (і страждання) у будь-якому язичницькому умі. Що ж, це майже неможливо пояснити, хіба ж як через одну гіпотезу. А що, якщо про владу зерна (хліба) не згадується, тому, що зараз тут є Він, Той чиїм відображенням цей володар зерна (хліба) був? А що, якщо репрезентація відсутня тому, що тут нарешті присутня сама зображувальна дійсність? Якщо тіні відсутні тому, що тут присутня та річ, тінями якої вони були?

Саме зерно у певний спосіб є відображенням надприродної дійсності — істоти, що помирає й оживає знову, що сходиться вниз та возноситься понад всю Природу. Цей принцип (першопочатковий закон) є у Природі тому, що він спершу був у Самому Богові. Отже, ось чому людина здатна вийти за межі природних релігій і понад Природу до Когось, хто ними не пояснюється, але Хто насправді пояснює, не просто безпосередні природні релігії, але всю ту характерну поведінку Природи, на якій природні релігії ґрунтуються. Що ж, це один із способів яким цей принцип мене вразив. Схоже на те, що він (принцип) у дуже дивний спосіб все ж вписується тут, відкриваючи мені щось про Природу значно більше, ніж я був здатен осягнути про неї раніше, і водночас залишаючись цілком поза і понад природними релігіями.

А ось і ще одне. Ми з нашими сучасними демократичними й арифметичними засновками так хотіли б і очікували б, щоб усі люди починали рівними у своєму пошуку Бога. Уявімо собі наступне, картину з багатьма дорогами, що сходяться до єдиного центру, а на тих дорогах є багато доброзичливих одне до одного людей, яким йдеться

про одне і те саме і вони щоразу наближаються все ближче і ближче одне до одного. О, наскільки ж вражаючі протилежною до цієї картини є християнська оповідь! З поміж усієї землі обраним є лише один народ; цей народ, знову і знову очищається й випробовується. Частина народу гине в пустелі, не досягнувши Палестини; інша частина залишається у Вавилоні; а ще частина народу стає байдужою. (Народ) Усе зменшуючись і зменшуючись, аж поки зрештою не звівся до маленької точки, гострої, як вістря списа, — дівчини єврейки за молитвою. Ось до кого звелася вся людська природа перед Воплоченням.

Зовсім не те, чого ми очікували, але, звичайно, аж ніяк не схоже на те, що, за загальним правилом, відкритим у Природі, видається Божим способом дії. Всесвіт є місцем різьблення вибіркового, недемократичного характеру: з позірною нескінченною простору лише відносно мала частина зайнята матерією будь-якого роду. Із зірок, мабуть, лише одна має планети; з планет лише одна здатна підтримувати органічне життя. З тварин лише один вид є розумним. Вибірковість, яку ми бачимо в Природі, і жахливе марнотратство, яке вона породжує, видаються жахливою й несправедливою річчю за людськими стандартами. Але вибірковість у християнській оповіді не зовсім така. Обрані є, в певному сенсі, несправедливо обраними для найвищої честі, але ця честь є водночас і найвищим тягарем. Народ Ізраїлю усвідомлює, що це його страждання спасають світ.

Таким чином у людському суспільстві ми можемо побачити як ця нерівність породжує можливості для усіх видів тиранії та підлабузництва. Проте ми також можемо зауважити і протилежне, як вона породжує смирення, доброту та величезну радість від здатності захоплюватися. (Я не можу уявити, як можна пережити нудьгу світу, в якому ніколи не зустрічаєш нікого розумнішого, красивішого чи сильнішого за себе. Натовпи вболівальників, що слідує за футбольними та кінозірками, як ніхто добре знають краще, ніж бажати такого роду рівності.)

Воплочення, схоже на пролиття світла на цей закон-принцип у Природі і спробу вперше вказати на те, що цей закон нерівності в Природі не є ані добрим, ані поганим. Він є тією спільною ознакою, що пронизує як добро так і зло природнього світу, і я починаю розуміти, як він може зберегтися як найвищий вияв краси у відкупленому (відновленому) світі.

покаявся й помер християнином) і була продовжена в більш популярній формі паном Бернардом Шоу. Протиприродними релігіями є такі, як індуїзм і стоїцизм, де люди говорять: «Я виснажую свою плоть, мені байдуже, живу я чи помираю». Усі природні прагнення мають бути відкинуті; метою є нірвана, апатія, негативна духовність. Природні релігії просто стверджують мої природні бажання. Протиприродні релігії просто заперечують їх. Природні релігії просто надають нових дозволів тому, що я думав про нього в хвилини доброго здоров'я та сили. Протиприродні ж лише повторюють це в хвилини знемоги та жалю.

Але тут (*у випадку християнства*) маємо справу з чимось абсолютно іншим. Тут, щось промовляє до мене, — що ж саме? Воно (*християнство*) **говорить мені, що я ніколи не повинен, як стоїки, стверджувати, що смерть не має значення. Ніщо не є менш християнським, ніж це твердження.** Смерть, яка змусила Самого Господа Життя пролити сльози на могилі Лазаря⁵ і пролити кривавий піт у Гетсиманії.⁶ Це жахлива честь; смердюча ганьба. (Ви пам'ятаєте чудовий вислів Томаса Брауна: «Я боюся смерті не стільки, скільки соромлюся її».)⁷ І все ж якимось чином вона — незбагнено добра. Християнство не просто стверджує і не просто заперечує жах смерті; воно говорить мені щось цілком нове про неї.

Знову ж таки, воно не дозволяє мені, на зразок Ніцше, просто потурати бажанню бути сильнішим або розумнішим за інших людей. З іншого боку, воно не дозволяє мені казати: «О Господи, невже настане день, коли всі будуть такими ж хорошими, як і всі інші?» Так само стосовно заміщення: воно жодним чином не дозволяє мені бути визискувачем, діяти як паразит відносно інших людей; але воно і не дозволяє мені і будь-якої мрії про те, щоб жити власними силами. Воно навчить мене з радісним смиренням приймати безмірну жертву, яку інші чинять заради мене, так само ж як і чинити жертви заради інших.

Ось чому я думаю, що це Велике Диво і є тим розділом якого бракує у цьому романі, розділом на якому тримається весь сюжет ось чому я вірю, що Бог зійшов на самісіньке дно творіння й вознісся, несучи на своїх плечах усю відкуплену Природу. Чудеса, що вже відбулися, є, звичайно, — як часто говорить Писання, — первістками того вселенського літа, що незабаром настає.⁸ Христос воскрес — і так само воскресемо і ми. Святий Петро кілька секунд

ходив по воді⁹ — і настане день, коли оновлений всесвіт буде назавжди підпорядкований волі прославлених та покірних людей, коли ми зможемо все, коли ми станемо тими богами що про них сказано у Писанні. Щоправда, ще й нині відчувається зимовий холод, але саме так часто і буває ранньою весною. Дві тисячі років — це лише день або два за цим відліком. Людина справді повинна говорити: «Воскресіння сталося дві тисячі років тому» — у тому самому дусі, в якому вона каже: «Вчора я бачив крокус». Бо ми знаємо, що слідує за появою крокусів.

«Весна повільно приходить на землю; але головне — поворот уже здійснено. Звісно, існує реальна відмінність між природньою весною (сезоном), де крокус позбавлений свободи вибору, і не може обирати — прокидатися йому чи ні. Ми ж можемо. Ми маємо силу або протистояти весні й відступати назад у космічну (вселенську) зиму, або ж іти вперед у ті «пишноти і велич середини літа», в яких наш Ватажок, Син Людський, вже перебуває і до яких кличе нас. Від нас залежить — іти за Ним чи ні, вмерти у цій зимовій холоднечі або ж попрямувати вперед у ту весну й те літо.»

Примітки

¹ Сер Джеймс Джордж Фрейзер.

² Ів. 12:24; 1 Кор. 15:36.

³ Мф. 26:26; Мк. 14:22; Лк. 22:19; 1 Кор. 11:24.

⁴ Анрі Берґсон (1859–1941). «Матерія і пам'ять» (1896); «Творча еволюція» (1907).

⁵ Ів. 11:35. ⁶ Лк. 22:44.

⁷ Справжні слова Брауна: «Я боюся смерті не стільки, скільки соромлюся її». *Religio Medici*, Перша частина, Розділ 40.

⁸ Рим. 8:23; 11:16; 16:5; 1 Кор. 15:20; Як. 1:18; Об. 14:4. ⁹ Мф. 14:29.

© Переклад з англійської: Назарій Петрів